

PLAN I PROGRAM KATOLIČKOGA VJERONAUKA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Narav Plana i programa te njegove temeljne odrednice s obzirom na identitet i status vjeronauka i vjeroučitelja u osnovnoj školi u našim prilikama¹

JOSIP BARIČEVIĆ
Katehetski institut
Katoličkog bogoslovnog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu
Kaptol 29/II
10000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 3. 9. 1998.
UDK 268:373.3

Sažetak

Autor u ovome radu komentira novi Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi iz 1997./1998., izrađen na temelju višegodišnje teorijske i empirijske provjere Plana i programa iz 1991.

U prvome dijelu autor se usredotočuje na iskazivanje bitnih obilježja naravi novoga Plana i programa, posvećujući posebnu pozornost: terminološkim osobitostima sintagme "Plan i program" u hrvatskom jezično-kulturnom kontekstu; specifičnosti toga plana i programa kao razrađenijega ali "otvorenoga" kurikularnoga nastavnog plana i programa; prepoznavanju osobite brige o čuvanju prijeko potrebnoga kontinuiteta, ali isto tako i o integriranju prijeko potrebnih inovacija, uvažavajući specifičnost društveno-kulturnih i religiozno-crkvenih prilika u Hrvatskoj.

U drugome se dijelu analiziraju te u deset teza pomno artikuliraju i obrazlažu temeljne odrednice identiteta i statusa katoličkoga školskoga vjeronauka u Hrvatskoj, sadržane u Planu i programu: o teološko-ekleziološkom i antropološko-pedagoškom utemeljenju školskoga vjeronauka koji nakon izbora postaje redovnim obveznim predmetom; o važnosti načela "vjernosti Bogu i čovjeku" odnosno "korelacijskoga načela" u suvremenom katoličkom vjeronauku; o komplementarnom suodnosu školskoga vjeronauka sa župnom katehezom; o suodnosu vjeronauka s ostalim nastavnim predmetima u školi i dr.

U trećemu se, konačno, dijelu artikuliraju i obrazlažu temeljne odrednice profesionalnoga, općeljudskoga i duhovno-vjerničkoga identiteta i statusa vjeroučitelja u školi, pri čemu se posebno ističe postignuta suglasnost, u vrijeme rasprava o uvođenju vjeronauka u školu, o tome da nije u prvom redu riječ o pitanju da li vjeronauk uvesti u školu, nego o dvama međusobno bitno povezanim pitanjima: kakav je vjeronauk i kakav je vjeroučitelj potreban i moguć u suvremenoj školi.

Ključne riječi: vjeronauk, školski vjeronauk, konfesionalni vjeronauk kao izborni školski predmet, katolički vjeronauk, nastava katoličkog vjeronauka, katolički vjerski odgoj i obrazovanje, kateheza, župna kateheza, vjeroučitelj, kateheta, nastavni plan i program katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja, plan i program katoličkog vjeronauka, "otvoreni" kurikularni plan i program katoličkog vjeronauka.

U mojem je izlaganju riječ o obnovljenome Planu i programu katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi, koji je izrađen na temelju višegodišnje teorijske i praktične

¹ U ovom je radu riječ o proširenoj, u mnogom pogledu razrađenoj i bilješkama znatno aktualiziranoj glavni izlaganja koje je autor održao na Katehetskom kolokviju "Aktualno stanje školskoga vjeronauka i župne kateheze u Crkvi u Hrvata" 1. svibnja 1998. u Zagrebu. Autor je,

međutim, zbog opsežnosti sadržaja i ograničenoga prostora iz ovoga rada ispustio dio izlaganja o naznakama pojedinih programskih sastavnica novoga Plana i programa, s čime će se čitatelji imati prilike uskoro izravno upoznati kada u rujnu o. g. iz tiska izide cjelovit izvoran tekst novoga Plana i programa (u izdanju Nacionalnog katehetskog ureda HBK i Ministarstva prosvjete i športa RH, a u nakladi KS, Zagreb). Načelne naznake o pojedinim programskim sastavnicama nalaze se u Temeljnim polazištima, t. 9-14, a konkretnije se naznake o tome nalaze u III. dijelu (tj. u Programu) novoga Plana i programa. - U ovaj je rad, zbog djelomične tematske sličnosti,

provjere Plana i programa katoličkoga vjerskoga odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi iz 1991², te koji je odobrila Hrvatska biskupska konferencija na svom 14. plenarnom zasjedanju u Dubrovniku 14. listopada 1997.³

Obnovljeni Plan i program razmjerno je opsežan dokument (ima oko 260 kartica teksta), što znači da je gotovo *tri puta* opsežniji od dosadašnjega Plana i programa. Trebao bi biti objavljen *do početka nove školske godine 1998/99.* u posebnoj knjizi. Bilo bi vrlo korisno u toj knjizi, u posebnom Dodatku, također objaviti sve važnije crkvene i državne dokumente o školskome vjeronauku u nas, objavljene posljednjih osam godina.⁴

Tekst obnovljenoga Plana i programa⁵ sastoji se od **tri** glavna dijela: **I. Temeljna polazišta** o katoličkom vjeronauku u osnovnoj školi u nas (s oko 95 kartica teksta); **II. Plan** katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi (s oko 25 kartica teksta); **III. Program** katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi (s oko 140 kartica teksta).

U središtu će naše pozornosti biti ove tri skupine pitanja:

- 1) **Narav** obnovljenoga **Plana i programa** katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi.
- 2) Temeljne odrednice **identiteta i statusa vjeronauka** u osnovnoj školi u nas, koje su se profilirale prije, u vrijeme i nakon njegova uvođenja u školu, i koje su naznačene u obnovljenome Planu i programu.
- 3) Temeljne odrednice profesionalnoga i duhovno-vjerničkoga **identiteta i statusa vjeroučitelja**, naznačene u obnovljenome Planu i programu.

1. NARAV OBNOVLJENOGA PLANA I PROGRAMA KATOLIČKOGA VJERONAUKA U OSNOVNOJ ŠKOLI

U novom se Planu i programu katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi izričito naznačuju i obrazlažu glavne odrednice njegove naravi, osobito zato što se on i po temeljnoj strukturi, i po opsežnosti, a u

stanovitoj mjeri i u terminološkom pogledu, znatno razlikuje od planova i programa ostalih nastavnih predmeta u sadašnjemu hrvatskom školskome sustavu.⁶

ugrađeno i više elemenata iz autorova izlaganja pod naslovom *Obnovljeni Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, održanoga 9. siječnja 1998. na 25. Katehetskoj zimskoj školi u Zagrebu.

- 2 Taj je Plan i program, zajedno s planovima i programima ostalih vjerskih zajednica, objavljen u nešto skraćenoj verziji u posebnom proširanom izdanju *Glasnika* Ministarstva prosvjete i kulture RH u lipnju 1991, str. 5-75. Riječ je o brošuri *Plan i program vjerskog odgoja i obrazovanja*, Školske novine, Zagreb 1991. - Cjelovitu verziju Plana i programa katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi objavilo je Katehetsko vijeće Biskupske konferencije u obliku radne građe prigodom održavanja Katehetske ljetne škole u lipnju 1991. u Zagrebu. O tom Planu i programu iz 1991, usp. J. BARIČEVIĆ, *Program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi*. Temeljna polazišta, u: "Kateheza" 13(1993)1, 28-42.

- 3 *Prijedlog obnovljenoga Plana i programa katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi* izradila je Radna skupina Katehetske radne ekipe "Symbolon" i suradnika za planove i programe vjerskog odgoja u školi i župnoj zajednici. U izradbi Prijedloga o kojemu je riječ svojim je primjedbama i sugestijama sudjelovalo i šestero recenzenata koje je imenovala Hrvatska biskupska konferencija te troje recenzenata s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U toj su izradbi svojim primjedbama i sugestijama također sudjelovali predsjednik Vijeća za katehizaciju, predstojnik Nacionalnog katehetskog ureda HBK i tajnik Vijeća za katehizaciju.

Obavijest o tome da je HBK na svom zasjedanju 14. listopada 1997. odobrila spomenuti Prijedlog obnovljenoga Plana i programa katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi, sadržana je u dopisu msgr. dr. Marina Srakića, predsjednika Vijeća za katehizaciju HBK, od 28. listopada 1997 (br.: VK HBK 37/1997).

Tekst odobrenoga obnovljenoga Plana i programa verificiralo je i svojim dopisom od 29. lipnja 1998 (klasa: 602-02/98-01/854, br.: 532-03-01/10-98-1) potvrdilo Ministarstvo prosvjete i športa RH.

- 4 Bilo bi, naravno, dobro da knjiga bude prikladnoga formata i dobre čitljivosti: npr. kao novi *Opći direktorij za katehezu* iz 1997. ("Directorium generale pro catechesi") u izdanju "Libreria Editrice Vaticana", koji bi također trebao biti objavljen do početka nove školske godine.
- 5 U daljnjemu se tekstu ovoga izlaganja za *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi* često rabi *kratica* PP.
- 6 Usp. osobito novi *Plan i program...*, Temeljna polazišta, t. 8, te uvodne napomene u II. i III. dio Plana i programa.

1.1. O značenju izraza "plan" i "program"

U našem se školstvu nastavnim **planom**, kao službenim dokumentom Ministarstva prosvjete i športa, propisuju naziv, broj i redoslijed nastavnih predmeta odnosno odgojno-obrazovnih područja, te broj tjednih i godišnjih sati. Nastavnim se pak **programom**, također kao službenim dokumentom Ministarstva, najčešće propisuju svrha, opći ciljevi, glavni zadaci i okvirni sadržaji pojedinih nastavnih predmeta odnosno odgojno-obrazovnih područja.

U nekim se **europskim zemljama** rabi izraz **plan** u otprilike u onom značenju u kojemu se u našem školstvu rabi izraz **program** ili pak u značenju iskazanom u našem školstvu sintagmom "**plan i program**". Takvu uporabu izraza **plan** vrlo često susrećemo u zemljama **germanskoga** jezičnog područja. U nekim pak zemljama, osobito **romanskoga** jezičnog područja, rabi se izraz **program** u značenju naše sintagme "**plan i program**".

U novome Planu i programu katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi, još izrazitije i još razrađenije nego u dosadašnjemu PP, **Planom** se određuje ono što se u našem školstvu redovito propisuje nastavnim planom (tj. naziv nastavnih predmeta/područja te broj tjednih i godišnjih sati), ali i ono što se inače u nas i ponegdje u svijetu određuje okvirnim (ponekad nešto razrađenijim) nastavnim programom.⁷ **Programom** se pak u našem novome PP podrobnije naznačuju pojedine programske odrednice (bitne sastavnice): osobito situacija vjeroučenika pojedinih razreda s razvojnopsihološkoga i religioznopedagoškoga stajališta te sve nastavne cjeline i nastavne jedinice u pojedinim razredima, s naglaskom na svrsi i sadržajima pojedinih nastavnih cjelina.⁸

1.2. Obnovljeni Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi jest razrađeniji ali "otvoreni" kurikulumno koncipiran nastavni plan i program

Autori Prijedloga novoga Plana i programa o kojemu je riječ, zajedno s mnogim svojim suradnicima, dugo su se i s različitih sta-

jališta pitali o temeljnoj koncepciji i konkretnijoj razradbi pojedinih aspekata Plana i programa. Svjesni činjenice da je pitanje naravi nastavnih planova i programa jedno od najvažnijih aktualnih pedagoško-didaktičkih i metodičkih pitanja na svim odgojno-obrazovnim područjima, osobito posljednjih tridesetak godina, nastojali su u sadašnjim našim prilikama ponuditi takvo rješenje koje, s jedne strane, u dostatnoj mjeri uvažava suvremena znanstveno-teorijska i stručno-praktična dostignuća u tom pogledu, te koje, s druge strane, istodobno uvažava prosvjetno-kulturno okružje u našem školstvu općenito te specifična dosadašnja teorijska i praktična dostignuća i daljnja očekivanja na području vjerskog odgoja i obrazovanja u nas, uzimajući pritom u obzir ne samo naše sedmogodišnje iskustvo s vjeronaukom u školi nego i važno iskustvo naše poslijekoncilске teološko-katehetske obnove posljednjih desetljeća. Posebno su bili svjesni činjenice da bi neki željeli što kraći, tj. samo okvirni Plan i program koji bi ostavio što više slobode i autorima vjeronaučnih udžbenika i vjeroučiteljima, ali su isto tako imali na umu činjenicu da bi mnogi drugi pak željeli što razrađeniji Plan i program koji bi ponudio što konkretnija rješenja za oblikovanje pojedinih vjeronaučnih susreta.

Nakon temeljitog razmišljanja i nakon mnogih konzultacija sa stručnjacima, uključujući i brojne stručnjake praktičare, kao i nakon više konzultacija s predstavnicima Hrvatske biskupske konferencije, Radna skupina, kojoj je povjereno da izradi Prijed-

7 Usp. II. dio novoga PP.

8 Usp. III. dio novoga PP. - Bitne programske sastavnice novoga PP, u znatnoj su mjeri naznačene (neke općenito a neke i na izričiti način) i u njegovim Temeljnim polazištima (usp. osobito točke 8-14). - U posebnom pak *Priručniku* uz novi Plan i program (koji, u širem smislu, treba smatrati sastavnim dijelom novoga PP), kako će dalje biti protumačeno, predviđaju se razrađenije naznake ciljeva i sadržaja pojedinih nastavnih jedinica te izričitije metodičko-komunikacijske i medijsko-komunikacijske sugestije za oblikovanje vjeronaučnih susreta, kao i konkretnije sugestije za vrednovanje postignutih rezultata u pojedinim vjeronaučnim susretima.

log PP, odlučila se za **razrađeniji** ali **“otvoreni”** kurikularni Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi. Takvim se rješenjem htjelo, u skladu sa suvremenim pristupima izradbi nastavnih planova i programa na vjerskom i drugim odgojno-obrazovnim područjima, da se u novome PP, još mnogo više nego u dosadašnjemu, pojedine programske sastavnice (tj. “didaktičko-metodičke varijable”) promatraju u njihovoj međusobnoj povezanosti u nastavnome **tijeku** (lat. *curriculum* = tijek), ali tako da taj tijek ostaje dovoljno **otvoren**, uzimajući u obzir različitost konkretnih nastavnih situacija.⁹

U čemu se sastoji **određenost** pojedinih programskih sastavnica u novome PP, biva jasnije osobito nakon temeljitije prouke njegova III. dijela, a bit će još mnogo jasnije nakon objavljivanja i prouke spomenutoga Priručnika uz novi Plan i program. U čemu se pak sastoji **otvorenost** toga Plana i programa, izričitiije se naznake, osim u uvodnim napomenama u II. i III. dio PP, nalaze već u točkama 16-18 njegovih Temeljnih polazišta.¹⁰

1.3. Kontinuitet i inovacije u obnovljenom Planu i programu

Takva koncepcija novoga PP, očito, uključuje izrazitu brigu o poštivanju jednoga od osnovnih načela u znanstvenom promišljanju i praktičnom djelovanju na svim područjima odgoja i obrazovanja: načela o čuvanju prijedno potrebnoga **kontinuiteta** te o kvalitetnom i inkulturiranom integritanju prijedno potrebnih **inovacija**.¹¹

Autori Prijedloga novoga PP, pri njegovoj su izradbi stoga ponajprije pomno uzimali u obzir rezultate višegodišnje teorijske i praktične provjere dosadašnjega PP (iz 1991), uvažavajući pritom, među ostalim, i rezultate komparativne analize planova i programa školskoga vjeronauka nastalih posljednjih tridesetak godina u zemljama različitih jezično-kulturnih područja, te rezultate komparativne analize nastavnih planova i programa iz drugih odgojno-obrazovnih područja (poglavito s područja književnog i jezičnog odgoja i obrazovanja) nastalih u to vrijeme u svijetu i u nas.

Radi očuvanja potrebnoga programskoga **kontinuiteta** na području vjerskog odgoja i obrazovanja u našim specifičnim prilikama, osobita se briga vodila ne samo o uvažavanju rezultata tridesetogodišnje poslijekoncilске teološko-katehetske obnove u nas nego i o uvažavanju rezultata naše katehetske obnove u prva tri i pol desetljeća dvadesetoga stoljeća (na čelu s hrvatskim katehetačarom iz tog vremena Ferdinandom Hefflerom) te u dvadesetak prije-

9 Usp. Temeljna polazišta novoga PP, t. 8. - Na istom se mjestu obrazlaže takva koncepcija novoga PP: “Takvim se pristupom u ovome Planu i programu istodobno želi pridonijeti dostatnoj **određenosti** pojedinih programskih aspekata (sastavnica), ali i prijedno potrebnjoj **slobodi** u konkretnom oblikovanju pojedinih vjeronaučnih susreta. (...) Takvim se Planom i programom želi u **sadašnjim našim prilikama** pomoći **vjeroučiteljima** u njihovu nastojanju da što **kvalitetnije**, istodobno s dovoljno određenosti i s dovoljno stvaralačke slobode, ostvaruju nastavu katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi.”

Na istom se mjestu također naznačuju i tumače **pojedine “didaktičko-metodičke varijable”**, tj. sve bitne promjenjive odrednice nastavnoga procesa, koje u kurikularnom pristupu izradbi nastavnih planova i programa valja uzimati u obzir: *sociogeni i antropogeni uvjeti* u kojima se ostvaruje vjerski odgoj i obrazovanje, zatim *ciljevi i sadržaji te mediji komuniciranja i metodički pristupi* kao četiri strukturne sastavnice toga odgoja i obrazovanja, i, konačno, *vrednovanje postignutih rezultata u vjeronaučnim susretima*.

10 U spomenutim točkama Temeljnih polazišta novoga PP riječ je o **otvorenosti** toga Plana i programa osobito s obzirom na određenje njegove **obvezatnosti i orijentacijske naravi**, s obzirom na izričito isticanje potrebe **prilagodbe** Plana i programa u skladu s načelom **indivudaliziranja i diferenciranoga pristupa** u odgoju i obrazovanju (vodeći posebnu brigu o **učenicima s teškoćama u razvoju** te o **darovitim učenicima**, kao i s obzirom na izričito isticanje potrebe **trajne provjere** Plana i programa te potrebe njegova **povremenog usavršavanja**. - U uvodnim pak napomenama u II. dio PP, ta se otvorenost također izričito naznačuje tumačenjem kako se nastavne jedinice **označene zvjezdicom** (takvih nastavnih jedinica u programima od prvoga do šestoga razreda ima po 12, a u programima sedmoga i osmoga razredu ima ih po 14) mogu reducirati i integrirati u neke druge nastavne jedinice ili u župnu katehezu, i to ne samo u iznimnim slučajevima kada je još uvijek moguće imati vjeronauk u školi samo po jedan sat tjedno nego, ako to zahtijevaju opravdani razlozi, i u redovitim prilikama s dva sata školskoga vjeronauka tjedno.

11 Usp. Temeljna polazišta novoga PP, t. 8.

koncilskih godina nakon isključenja vjeronauka iz škole.¹²

Radi što kvalitetnijega pak integriranja prijeko potrebnih **inovacija** u novi PP, posebna se briga vodila o uvažavanju rezultata teorijske i empirijske provjere dosadašnjega Plana i programa, imajući pritom na umu konkretne društveno-kulturne i religiozno-crkvene prilike nakon demokratskih promjena, koje su, među ostalim, pridonijele stvaranju uvjeta za uvođenje vjeronauka u školu a time i potrebi nove koncepcije župne kateheze koja istodobno treba ostati u komplemetarnom suodnosu sa školskim vjeronaukom te biti najuže povezana sa svim temeljnim vidovima života i djelovanja vjerničke zajednice.¹³

Iako će, naravno, mnoge zanimati što je konkretno **ново** u obnovljenome Planu i programu, na to pitanje nije lako kratko i jednoznačno odgovoriti, jer je za što precizniji odgovor potrebno to pitanje promotriti i sa stajališta količine, i sa stajališta kvalitete odnosno razrađenosti i nijansiranosti teksta novoga PP.

Tako je, s obzirom na **količinu** novoga teksta, važno ponovno podsjetiti na to da je on gotovo triput opsežniji od dosadašnjega teksta PP. Sa stajališta količine novoga teksta također je važan podatak da u novome PP ima 68 novih nastavnih jedinica (novih po sadržaju i po jezičnoj formulaciji) od ukupno 560 nastavnih jedinica, što znači da novih nastavnih jedinica ukupno ima više od 12% (u prvom razredu ima čak 18 novih nastavnih jedinica ili gotovo 26%). K tome isto tako, kao novost obnovljenoga PP, treba pribrojiti i već spomenutih 100 nastavnih jedinica (tj. oko 18% svih jedinica) označenih zvjezdicom, jer one mogu biti reducirane te zamijenjene adekvatnijim nastavnim sadržajima, u skladu sa zahtjevima konkretne situacije. Dakle, može se reći da u novome PP ima ukupno oko 30% nastavnih jedinica koje, količinski gledano, već jesu ili u konkretnim situacijama mogu biti nove u odnosu na dosadašnji PP.

upozoriti na netočnost u našoj javnosti često ponavljane tvrdnje o tome da je dosadašnji Plan i program iz 1991. napravljen "na brzinu" te da je nedovoljno kvalitetan i da je u njemu zapravo riječ o prenošenju župne kateheze u školu.

Prvi dio te tvrdnje jednostavno ne odgovara istini ponajprije zato što je dosadašnji Plan i program rezultat dugogodišnjega rada Komisije katehetskoga vijeća BKJ (čak od 1983), i to u kontekstu intenzivne poslijekoncilске katehetske obnove u nas.

Istini ne odgovara ni drugi dio tvrdnje, jer je tijekom poslijekoncilске katehetske obnove u našoj Crkvi župni vjeronauk bio tako koncipiran i u novim vjeronaučnim udžbenicima tako utjelovljen da su u nj, uz specifične sadržaje župne kateheze, bili integrirani i mnogi sadržaji koji su u demokratskim zemljama programski bili predviđeni školskim vjeronaukom. U to su vrijeme naime, nakon isključenja vjeronauke iz škole, župne zajednice bile gotovo jedinom "slobodnim teritorijem", na kojemu je bilo moguće našim vjeroučenicima ponuditi sustavno upoznavanje kršćanske vjere i uvođenje u osobno pojedinačno i zajedničko iskustvo vjere. Stoga, pri uvođenju vjeronauka u školu pred sedam godina, nije bilo teško tijekom jedne godine izraditi vrlo solidan Plan i program katoličkoga vjerskoga odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi: s jedne strane, unoseći u taj Plan i program odgovarajuće sadržaje iz tadašnjega župnog vjeronauka, koji po svojoj naravi pripadaju školskom vjeronauku, te, s druge strane, unoseći u nj mnoge nove sadržaje, osobito zato što se to ostvarivalo u novim društveno-kulturnim, političkim i crkvenim prilikama, i zato što je to omogućavala predviđena satnica od dva sata tjedno.

O tome svjedoči i činjenica da tadašnji Plan i program nije jednostavno preuzet iz postojećih novijih vjeronaučnih udžbenika, o čemu se u našoj javnosti također ponekad prenose znatne netočnosti, što komparativnom analizom može utvrditi svaki pozorniji čitatelj Plana i programa i vjeronaučnih udžbenika o kojima je riječ. Iz novih su vjeronaučnih udžbenika preuzeti mnogi provjereni sadržaji i metodičko-komunikacijski pristupi, ali u Planu i programu iz 1991. ima i mnogih sadržaja kojih u postojećim vjeronaučnim udžbenicima nije bilo, osobito u programima za prvi, osmi, sedmi, drugi, treći i četvrti razred.

- 13 U teorijskoj su i empirijskoj provjeri dosadašnjega PP, izravno ili neizravno, na različite načine sudjelovali mnogi, uključujući i brojne praktičare, koji su Radnoj skupini Ekipe "Symbolon" dali na raspolaganje tisuće radova s rezultatima dobivenim u konkretnom vjeronaučnom radu prema dosadašnjemu PP ili pak s prijedlozima i sugestijama za izradbu novoga PP. Među tim se radovima nalazi više od tisuću vjeronaučnih modela, praktično provjerenih u različitim sredinama i u različitim nastavnim situacijama, više izvedbenih planova i programa ostvarivanih također u različitim prilikama, kao i mnogi pismeni prijedlozi i sugestije za izradbu novoga PP, nastali osobito na temelju analize i komentara dosadašnjega PP ili na temelju prouke rukopisa Prijedloga novoga PP.

12 U ovom je kontekstu, u vezi s čuvanjem prijeko potrebnoga kontinuiteta u novome PP, važno

S obzirom pak na **kakvoću** odnosno na razrađenost i nijansiranost teksta u novome PP, ponajprije treba reći da se njegova bitna novost očituje u njegovim Temeljnim polazištima¹⁴ i u njegovu III. dijelu, tj. u Programu shvaćenome u užem smislu, što biva posve jasnim i uvjerljivim nakon njihove pozorne i temeljite prouke. Tada, naime, biva očitim da sve nastavne cjeline i nastavne cjeline naznačene u Planu (tj. u II. dijelu novoga PP) - i one prijašnje i one nove - dobivaju novo svjetlo i novu kvalitetu upravo iz mnogo razrađenijih i nijansiranih tekstova koji se nalaze u I. i III. dijelu novoga PP: i s obzirom na ciljeve i sadržaje, i s obzirom na medije komuniciranja, i s obzirom na vrednovanje postignutih rezultata u pojedinim vjeronaučnim susretima. To, osim toga, biva očitim osobito ako se ima na umu da su jezične formulacije i redoslijed nastavnih cjelina i nastavnih jedinica više orijentacijske negoli obvezatne naravi.¹⁵

2. TEMELJNE ODREDNICE IDENTITETA I STATUSA VJERONAUKA NAZNAČENE U OBNOVLJENOM PLANU I PROGRAMU

Te su odrednice naznačene osobito u Temeljnim polazištima Plana i programa. No, neke od njih bitno dolaze do izražaja i u ostala njegova dva dijela: u drugome, tj. u Planu, i u trećemu, tj. u Programu. Iako će se nekome možda činiti neobičnim što se ovim nastavnim Planom i programom podrobnije precizira identitet i status katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi u nas, oni koji su izradili njegov Prijedlog i oni koji su ga odobrili i potvrdili to smatraju vrlo korisnim i potrebnim.¹⁶

Temeljne odrednice, o kojima je riječ, istaknut ćemo i kratko obrazložiti u deset sljedećih podnaslova-teza.

2.1. Uvođenje katoličkoga vjeronauka u školu kao specifičnoga izbornoga predmeta u našim prilikama utemeljeno je s teološko-ekleziološkoga i antropološko-pedagoškoga stajališta

O višestrukome utemeljenju uvođenja konfesionalnoga vjeronauka u školu kao specifičnoga izbornoga predmeta, proteklih osam

godina vođene su temeljite i često vrlo žive i angažirane rasprave, osobito na četverodnevnom interdisciplinarnom i interkonfesionalnom kolokviju o religioznoj kulturi u školi i društvenim medijima u rujnu 1990. (i to ovdje, u ovoj istoj dvorani). Prevladalo je mišljenje da vjerski odgoj i obrazovanje u našim novim prilikama treba omogućiti na različitim mjestima i preko različitih modela: osobito u obiteljskoj i vjerničkoj zajednici, u kojima se najbolje može uvoditi u osobno vjerničko iskustvo, te u školi i u medijima, gdje treba biti moguće (onima koji to žele) stjecati dostatnu opću religioznu/religijsku kulturu i sustavan konfesionalni vjerski odgoj i obrazovanje.¹⁷

14 Temeljna polazišta mnogo su razrađenija u obnovljenome nego u dosadašnjemu Planu i programu. Dok je prijašnji tekst bio raspoređen pod 9 naslova i dok je sadržavao 15-tak kartica, sadašnji je tekst Temeljnih polazišta artikuliran pod 18 naslova i sadrži oko 95 kartica. Radna skupina koja je izradila Prijedlog obnovljenoga PP i naši biskupi koji su ga - nakon temeljite prouke i uz stanovite preinake - odobrili, odlučili su se za tako razrađena Temeljna polazišta osobito zato što su smatrali da će ona u našim sadašnjim prilikama biti od velike pomoći vjeroučiteljima i autorima vjeronaučnih udžbenika te predstavnicima mjerodavnih crkvenih i državnih prosvjetnih vlasti, i svima onima koji trebaju biti upoznati s koncepcijom i konkretnim ostvarivanjem katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u sklopu hrvatskoga školskoga sustava, i to u suodnosu s vjerskim odgojem i obrazovanjem u župnoj i drugim vjerničkim zajednicama.

U tom je smislu i u spomenutom dokumentu Ministarstva prosvjete i športa RH, kojim se potvrđuje obnovljeni PP, istaknuto da taj Plan i program ima "kvalitetu priručnika za nastavnike i za sve koji se žele podrobnije upoznati sa sustavom katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj". Među one koji se moraju dobro upoznati s tim "priručnikom", osim svih naših vjeroučitelja, pripadaju svakako ravnatelji i pedagoška služba osnovnih škola te župnici i njihovi najbliži suradnici iz vodstva župnih zajednica.

15 U ovom je kontekstu također važno napomenuti da će novost obnovljenoga Plana i programa biti još očitija nakon objavljivanja već spominjanoga Priručnika uz Plan i program.

16 Usp. bilj. 14.

17 O rezultatima rasprava na kolokviju u rujnu 1990, v. u: "Kateheza" 12(1990)4, str. 44-60 i 63-66. Velik dio tekstova o tim rezultatima preuzet je iz "Školskih novina" br. 30, 25. rujna 1990, i br. 31, 2. listopada 1990.

U Katoličkoj crkvi u nas - među stručnjacima i na najmjerodavnijim razinama njezina vodstva - u tom se pogledu velika važnost pridaje **teološko-antropološkom** i **antropološko-pedagoškom** utemeljenju uvođenja vjeronauka kao specifičnoga izbornoga predmeta u novi hrvatski školski sustav. To je došlo do izražaja i u službenim dokumentima Katoličke crkve u nas: u *Poruci hrvatskih biskupa o vjerskom odgoju u školi i župnoj zajednici* iz 1991.¹⁸ te u *Planu i programu katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi* iz 1991.

No, neki još uvijek žele raspravljati o utemeljenju uvođenja vjeronauka u školu kao o spornom pitanju. Stoga se i u Temeljnim polazištima obnovljenoga *Plana programa katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi* donose razlozi toga utemeljenja.

U obnovljenome PP, kao i u onome iz 1991, o **teološko-ekleziološkom** utemeljenju uvođenja katoličkoga vjeronauka u školu ističe se: "Katolička je crkva po svojoj naravi pozvana i dužna upoznati sve ljude koji to žele s porukom kršćanske vjere o cjelini i najdubljem smislu čovjekova života i svijeta. Ona to svoje poslanje na poseban način ostvaruje prikladnim oblicima sustavnog vjerskog odgoja i obrazovanja u crkvenoj zajednici i u školi. Na taj način Crkva ostvaruje dio svoga evangelizacijskoga i diakonijskoga poslanja, tj. ispunja svoju zadaću naviještanja Evanđelja i svoje služenje (svoju djelotvornu ljubav) na području odgoja i obrazovanja. Uvođenjem katoličkoga vjeronauka u hrvatski školski sustav Katoličkoj se crkvi u Hrvatskoj zapravo omogućuje da ostvaruje svoje bitno poslanje, a time i svoje osnovno pravo."¹⁹

U obnovljenom se Planu i programu, slično kao i u PP iz 1991, također obrazlaže utemeljenje uvođenja katoličkoga vjeronauka u školu s **antropološko-pedagoškoga** stajališta. Posebno se ističe: "Suvremeno pluralno i multikulturalno društvo, u kojemu žive ljudi različitih kultura, vjera i nacionalnosti, a takvo je društvo u znatnoj mjeri i u Hrvatskoj, traži pluralni i interkulturalni pristup u cjelokupnom školskom

odgoju i obrazovanju. Iz takva pristupa proizlazi da obnovljena škola u Hrvatskoj svima treba omogućiti upoznavanje, čuvanje i razvijanje vlastitoga te upoznavanje i poštivanje tuđega kulturnog, nacionalnog i religioznog identiteta. To pak, među ostalim, znači da svim učenicima osnovne i srednje škole treba omogućiti stjecanje vjerskoga odgoja i obrazovanja, što se djelomično može osigurati ugrađivanjem religijske dimenzije u one školske predmete, odnosno u ona odgojno-obrazovna područja, kamo ta dimenzija po svojoj naravi pripada. No, za stjecanje još adekvatnijega vjerskog odgoja i obrazovanja - osobito onoga koji omogućuje upoznavanje, čuvanje i razvijanje vlastitoga vjerskog i kulturnog identiteta - potrebno je, onima koji to žele, u osnovnoj i srednjoj školi omogućiti sustavan konfesionalni vjerski odgoj i obrazovanje kao poseban izborni predmet koji, nakon izbora, postaje redovnim izbornim predmetom."²⁰

Konačno se, jednako kao i u Planu i programu iz 1991, ističe: "Jedan od glavnih razloga za uvođenje konfesionalnoga vjerskog odgoja i obrazovanja u školu, koji istodobno ima svoje teološko-ekleziološko i antropološko-pedagoško utemeljenje, jest **pravo roditelja** da odlučuju o odgoju svoje djece." Iz toga osnovnoga prava roditelja proizlazi da su "Država i Crkva dužne, osobito prikladnim školskim odgojno-obrazovnim sustavom, pomoći onim roditeljima koji žele da im djeca steknu odgovarajući vjerski odgoj i obrazovanje".²¹ To vrijedi osobito u našim sadašnjim prilikama, kada u nas jedva da ima privatnih odnosno ka-

18 Ta je *Poruka* objavljena u "Glasu koncila" br. 25/1991, str. 3-4, te u *AKSI*, br. 24/1991, str. 19-21.

19 Konačna verzija odobrenoga *rukopisa* obnovljenoga *Plana i programa katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*. Temeljna polazišta, točka. 1, str. 13-14. - Taj je rukopis pohranjen u arhivu Nacionalnoga katehetskog ureda HBK, u arhivu Vijeća za katehizaciju HBK, u arhivu Tajništva HBK, u arhivu Ministarstva prosvjete i športa RH, te u arhivu Katehetske radne ekipe SYMBOLON (u Odri, Novi Zagreb).

toličkih osnovnih i srednjih škola, a čini se da će takve prilike u Hrvatskoj još dugo potrajati. U našim prilikama, naime, roditelji to svoje pravo u punijoj mjeri mogu ostvarivati ako se za njihovu djecu omogući izbor konfesionalnoga vjerskog odgoja i obrazovanja u javnim (državnim) osnovnim i srednjim školama, te ako se njihovoj djeci istodobno omogući još dublje upoznavanje i življenje vjere u njihovim vjerničkim zajednicama.

2.2. Načelo "vjernosti Bogu i čovjeku" u programiranju i ostvarivanju vjerskoga odgoja i obrazovanja jedno je od najtemeljnijih načela suvremenoga katoličkoga školskoga vjeronauka

Za suvremeni je katolički vjerski odgoj i obrazovanje, kako se ističe već tridesetak godina tijekom poslijekoncilске katehetske obnove, bitno načelo "vjernosti Bogu i vjernosti čovjeku"²². Tim se načelom treba trajno voditi i u programiranju i u konkretnom ostvarivanju župne kateheze i školskoga vjeronauka. To znači da u suvremenoj župnoj katehezi i suvremenom katoličkom školskom vjeronauku - i u njihovim planovima i programima, i u vjeronaučnim odnosno katehetskim udžbenicima, i u konkretnim vjeronaučnim odnosno katehetskim susretima - valja uvažavati antropološku (općeljudsku) i njegovu teološku (vjerničku) dimenziju. Glavni je razlog tome činjenica što se katoličkim vjerskim odgojem i obrazovanjem želi pridonijeti cjelovitome općeljudskom i vjerničkom odgoju i obrazovanju.²³

Naravno, kako se ističe u obnovljenom PP iz 1997, "riječ je o *kreativnoj vjernosti* koja poštuje i njeguje dragocjenu baštinu primljenu životvornim tijekom zapisane i nezapisane *kršćanske vjerničke tradicije*, ali koja isto tako ima hrabrosti za traženje i stvaranje *novoga*: osobito za traženje i stvaranje *novoga govora vjere* te za traženje i ostvarivanje *novih načina življenja vjere*. Kreativna vjernost traži i stvara *novo* u ime vjernosti 'starome', u ime vjernosti onome što smo primili kao dragocjenu, živu i životvornu baštinu".²⁴

2.3. Školski vjeronauk treba promatrati i konkretno ostvarivati u korelaciji (suodnosu) sa župnom katehezom

U Temeljnim polazištima obnovljenoga PP opsežnije je i preciznije naznačen odnos između školskoga vjeronauka i župne kateheze nego u Temeljnim polazištima Plana i programa iz 1991. To će jamačno pridonijeti većoj teorijskoj i praktičnoj jasnoći s obzirom na specifičnost i potrebu tih dvaju komplementarnih tipova jednoga te istoga, cjelovito shvaćenoga i ostvarivanoga, katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja. Ta je jasnoća i preciznost potrebna ne samo vjeroučiteljima i ostalim pastoralnim djelatnicima nego i mnogim drugima: primjerice, nositeljima prosvjetne vlasti od školske do najviših državnih razina, roditeljima, te

20 Nav. rukopis, str. 14.

21 Ibidem.

22 Usp. osobito: DCG (1971), br. 4, 34; EN, br. 15; S 77, br. 6-7; CT, br. 17, 55; RNE, br. 34; DGC (1997), br. 145. - U ovom kontekstu valja napomenuti da je prema "načelu vjernosti Bogu i čovjeku" francuski katehetačar Joseph COLOMB, upravo pred trideset godina, u znatnoj mjeri strukturirao I. svezak svoga glasovitoga katehetskog priručnika *Le service de l'Évangile. Manuel catéchétique, I-II*, Desclée, Paris - Tournai - Rome - New York 1968.

23 Ono što se u spomenutim katehetskim dokumentima te u teorijskom i praktičnom promišljanju o ostvarivanju evangelizacijsko-katehetskoga poslanja Crkve posljednjih nekoliko desetljeća ističe "načelom vjernosti Bogu i čovjeku", posljednjih se dvadesetak godina, osobito na njemačkom jezičnom području, ističe "načelom korelacije" odnosno "korelacijskim pristupom" u teološko-katehetskom promišljanju i u konkretnoj evangelizacijsko-katehetskoj praksi. Riječ je zapravo, kako se naglašava u Planu i programu iz 1991. te u obnovljenom PP iz 1997, "o prijeko potrebnom uspostavljanju *korelacije* između *općeljudskoga iskustva i kršćanske vjere*, tj. o što stvarnijem susretu vjere i života u procesu vjerskoga odgoja i obrazovanja", pri čemu "valja imati na umu da je riječ o takvoj korelaciji, o takvu suodnosu u kojemu se istodobno očituje *kontinuitet i diskontinuitet* između temeljnih ljudskih pitanja i Božjega odgovora na njih. Jer, iako je vjera zapravo odgovor na najdublja ljudska pitanja, taj odgovor ide dalje i dublje od naših ljudskih pitanja". (Usp. *Plan i program ... iz 1991*, Temeljna polazišta, t. 4; v. obnovljeni *Plan i program ... iz 1997*, Temeljna polazišta, t. 4).

24 V. obnovljeni *Plan i program...*, Temeljna polazišta, t. 4.

stručnjacima s različitih područja općeljudskoga i vjerskog odgoja i obrazovanja. No, o tome će posebno biti riječi u dva komplementarna izlaganja na ovome kolokviju.²⁵

2.4. Školski vjeronauk isto tako treba promatrati i konkretno ostvarivati u korelaciji s drugim nastavnim predmetima

Na tom se načelu jednako inzistira u obnovljenome kao i u dosadašnjemu Planu i programu. U Temeljnim polazištima obaju dokumenata ističe se “potreba što adekvatnije međupredmetne korelacije u sklopu cjelokupnoga odgojno-obrazovnoga školskoga sustava u nas. U njemu se stoga vodi posebna briga o uspostavljanju što kvalitetnijega *suodnosa između katoličkoga vjero-nauka i drugih nastavnih predmeta* odnosno drugih odgojno-obrazovnih područja u osnovnoj školi, osobito onih u kojima dolazi do izražaja jezični, književni, likovni, glazbeni, povijesni i zemljopisni odgoj i obrazovanje te religiozni odgoj i obrazovanje pripadnika drugih kršćanskih Crkava ili pak pripadnika islamske i židovske vjere”.²⁶

Ta se međupredmetna korelacija, primjerice, očituje u uspostavljanju, njegovanju i trajnom razvijanju što kvalitetnije suradničke povezanosti između vjeronauka i onih nastavnih predmeta ili nastavnih područja, koji su bitno povezani s kulturnim, nacionalnim i religioznim identitetom učenika i nastavnika. Naravno, potrebno je da se ta suradnička povezanost očituje i na razini stvaranja planova i programa, i na razini izradbe udžbenika i drugih nastavnih medija, i na razini konkretnoga ostvarivanja nastave, uključujući osobito njegovanje što kvalitetnijih stručnih i osobnih odnosa među nastavnicima, i na razini teorijskoga i praktičnoga znanstvenog promišljanja.²⁷

2.5. Konfesionalni školski vjeronauk u osnovnim i srednjim školama u nas je redovni obvezni predmet za one koji ga izaberu

Tom se tvrdnjom iskazuje jedna od bitnih odrednica specifičnosti školskoga vjeronauka kao izbornoga predmeta u našem školskome sustavu. Ta specifičnost, naime, bitno pripada identitetu i statusu školskoga

vjeronauka, osobito u našim specifičnim društveno-kulturnim, općereligioznim i crkvenim prilikama, a o tom identitetu i statusu, među ostalim, bitno ovisi i identitet i status vjeroučitelja u školi.

Takvo određenje konfesionalnoga školskoga vjeronauka, što znači određenje i katoličkoga vjeronauka u školi, rezultat je njegova višegodišnjega profiliranja na temelju znanstvenih i stručnih rasprava u našoj javnosti i na najvišim crkvenim i državnim razinama neposredno prije, u vrijeme i neposredno nakon uvođenja vjeronauka u hrvatski školski sustav (1990-1991/1992), te na temelju sustavnoga teorijskoga i praktičnoga praćenja i provjere rezultata njegova uvođenja u školu (1991-1997). Takva je specifičnost katoličkoga školskoga vjeronauka konačno zagarantirana i *Ugovorom između Svete stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture* (1996/1997), kojim se Republika Hrvatska “obvezuje da će, ... u skladu s voljom roditelja ili skrbnika, jamčiti nastavu katoličkoga vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama, kao obveznoga predmeta za one koji ga izaberu, pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta” (čl. 1, st. 1).²⁸

25 Riječ je o timski koncipiranim izlaganjima J. Baričevića i M. Stepinca, obuhvaćenima zajedničkim naslovom *Odnos između školskog vjeronauka i župne kateheze*.

26 Obnovljeni *Plan i program...*, Temeljna polazišta, t. 5; usp. Temeljna polazišta *Plana i programa ...* iz 1991, t. 4.

27 Usp. obnovljeni *Plan i program...*, nav. mj. - O korelaciji odnosno o “međudisciplinarnim odnosima” između vjeronauka i drugih nastavnih predmeta, usp. također dokument Kongregacije za katolički odgoj *Vjerska dimenzija u katoličkoj školi* iz 1988, br. 70 i 72 (izd. KS, Dokumenti 90, Zagreb 1989).

28 Ugovor o kojemu je riječ potpisan je u Zagrebu 18. prosinca 1996, u izvorniku na hrvatskom i talijanskom jeziku. Hrvatski ga je sabor ratificirao 24. siječnja 1997, Predsjednik Republike Hrvatske proglasio ga je 30. siječnja 1997, a na snagu je stupio objavom u “Narodne novine. Međunarodni ugovori”, 2/1997, str. 24-26). Taj će Ugovor biti objavljen u Dodatku knjige u kojoj će početkom šk. god. 1998/99. biti objavljen novi *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*.

Izbor vjeronauka za učenike osnovne škole ostvaruje roditelj ili skrbnik, i to pismenim iskazivajem izričite želje na službenom anketnom listu da mu dijete pohađa ili ne pohađa sate vjeronauka. Odluka roditelja ili skrbnika da mu dijete upiše ili ne upiše nastavu vjeronauka u prvom ili nekom drugom razredu osnovne škole, vrijedi za sve ostale razrede do završetka osnovne škole. Ako bi oni željeli promijeniti tu svoju odluku, dužni su o tome, posebnom pismenom izjavom, obavijestiti mjerodavne školske vlasti prije početka nove školske godine.²⁹

Određenjem specifičnosti školskoga vjeronauka kao redovnoga obveznoga predmeta za one koji ga izaberu, u Hrvatskoj se, slično kao i u većini demokratskih zemalja u svijetu, istodobno jamči *sloboda* izbora toga predmeta, ali i prijeko potrebna stručna, organizacijsko-tehnička i kadrovska *stabilnost* u vezi s njegovim planiranjem, programiranjem i konkretnim ostvarivanjem u obnovljenome hrvatskom školskom sustavu.³⁰

2.6. Nastavu školskoga vjeronauka treba izvoditi pod istim uvjetima kao i nastavu ostalih redovnih obveznih predmeta, što, među ostalim, osobito znači da vjeronauk u školi mora imati mjesto u redovnom rasporedu sati

Takvo daljnje određenje identiteta i statusa školskoga vjeronauka u nas, proizlazi iz upravo obrazloženoga određenja specifičnosti školskoga vjeronauka kao redovnoga obveznoga nastavnoga predmeta, i ono je izričito naznačeno u Ugovoru između Svete stolice i Republike Hrvatske.³¹

To, među ostalim, osobito znači da nastavu školskoga vjeronauka treba ostvarivati u okviru *redovnoga rasporeda sati* kao i nastavu ostalih obveznih predmeta. Eventualne teškoće u tom pogledu, osobito one organizacijsko-tehničke naravi, "treba tretirati kao iznimne slučajeve i one se moraju rješavati u dogovoru sa svima kojih se to izravno tiče, osobito u dogovoru s vjeroučiteljima".³²

2.7. Nastavnim se Planom za školski vjeronauk, slično kao i u većini drugih zemalja, u nas određuju dva sata tjedno (70 sati godišnje)

U dogovorima između Ministarstva prosvjete i kulture RH s Katoličkom crkvom i drugim vjerskim zajednicama, ta je odredba

29 Kako je naznačeno u obnovljenome *Planu i programu* (Temeljna polazišta, t. 7), "anketiranje roditelja ili skrbnika, školske vlasti moraju ostvariti u suradnji s mjerodavnim crkvenim vlastima, a to, među ostalim, znači da će predstavnici jedne i druge vlasti omogućiti vjeroučiteljima da roditeljima odnosno skrbnicima stručno predstavljaju program školskoga vjeronauka, kako bi njihov izbor, na temelju dostatne obaviještenosti, mogao biti doista slobodan".

Obrazac anketnoga lista za izbor vjeronauka sastavni je dio dokumenta Ministarstva prosvjete i kulture RH *Upute za uvođenje vjeronauka u osnovne i srednje škole*, izdanoga 20. lipnja 1991 (kl. 602-01/91-04-46; br. 532-02/0-91-02) i objavljenoga u posebnom proširanom izdanju "Glasnika Ministarstva prosvjete i kulture RH" u lipnju 1991. (izd. "Školske Novine", Zagreb), u kojemu su pod naslovom *Plan i program vjerskog odgoja i obrazovanja* objavljeni planovi i programi vjerskoga odgoja i obrazovanja u osnovnoj i srednjoj školi Katoličke crkve i drugih vjerskih zajednica u nas (dokument je objavljen kao "Uvodna napomena" na str. 3-4, a priloženi anketni list objavljen je na str. 157). - Obrazac pismene izjave o promjeni odluke o izboru vjeronauka, sastavni je dio dokumenta istoga Ministarstva *Upute o nastavi školskog vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi u Republici Hrvatskoj u šk. god. 1992/93.* od 7. srpnja 1992. (kl. 602-01/92-92-01-41; br. 532-02-4/3-92-14). - Jedan i drugi dokument Ministarstva s pripadnim obrascima anketnoga lista i spomenute izjave, bit će objavljeni u Dodatku knjige u kojoj će početkom šk. god. 1998/99. biti objavljen novi *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*.

30 Usp. obnovljeni *Plan i program*..., Temeljna polazišta, t. 7.

31 V. gore citirani tekst Ugovora (čl. 1, st. 1).

32 V. obnovljeni *Plan i program*..., nav. mj. - Dalje se, na istome mjestu u *Planu i programu* precizira: "Slučajeve koji se ne bi uspjeli riješiti na razini pojedinih škola, treba riješiti uz pomoć mjerodavnih crkvenih i državnih vlasti na biskupijskoj i županijskoj razini, te, ako je prijeko potrebno, uz pomoć najviših crkvenih i državnih vlasti na razini Hrvatske biskupske konferencije i Ministarstva prosvjete i športa RH".

Profiliranje identiteta i statusa školskoga vjeronauka u nas kao specifičnoga izbornoga predmeta, koji nakon izbora postaje redovnim obveznim predmetom te koji stoga treba uključiti u redovan raspored sati, očitovalo se u dokumentima Mini-

bila prihvaćena od početka uvođenja vjeronauka u školu kao jedna od bitnih sastavnica njegova identiteta i statusa u hrvatskom školskom sustavu, što je zagarantirano službenim dokumentima Ministarstva.³³

Međutim, posljednjih nekoliko godina (1995-1998) neki su djelatnici Ministarstva, u nastojanju da "rasterete" postojeće planove i programe bili doveli u pitanje odredbu o dva sata vjeronauka tjedno. Čak je 1997. jednostrano, tj. bez dogovora s Katoličkom crkvom i ostalim vjerskim zajednicama, donesen dokument kojim se određuje jedan sat vjeronauka tjedno u srednjim školama, a 1998. bio je donesen dokument kojim se to isto određuje za 7. i 8. razred osnovne škole, ali je uskoro taj posljednji dokument povučen. Mjerodavne instance Katoličke crkve sa svojim su stručnjacima izrazile neslaganje sa spomenutom odredbom, upozorivši da se novim Planom i programom, odobrenim od Hrvatske biskupske konferencije 14. listopada 1997, pretpostavlja sustav katoličkoga školskoga vjerskog odgoja i obrazovanja s dva sata tjedno, kako je dogovorno s Ministarstvom bilo zamišljeno od početka uvođenja vjeronauka u školu te kako se u redovitim prilikama ostvaruje već sedam godina.³⁴ Katolička se crkva, naime, ne može složiti s takvom redukcijom vremena za ostvarivanje školskoga vjeronauka, jer se time dovodi u pitanje cijela koncepcija i konkretno ostvarivanje vjeronauka u školi: i s obzirom na njegove ciljeve i sadržaje, i s obzirom na njegovo metodičko-komunikacijsko oblikovanje, i s obzirom na vrednovanje postignutih rezultata na vjeronaučnim susretima.

U argumentaciji za dva a protiv jednog sata školskoga vjeronauka tjedno, valja imati na umu da je faktor vremena bitan, tj. da je dostatna učestalost i dostatno trajanje vjeronaučnih susreta jedna od najvažnijih pretpostavki za njihovo kvalitetno i kreativno ostvarivanje, osobito za individualiziran i diferenciran pristup vjerskom odgoju i obrazovanju, u kojemu svaki učenik i cijela vjeronaučna grupa može doživjeti kako je doista riječ o tome da je svatko, kao jedinstvena i neponovljiva osoba, pozvan na

osobno promišljanje i na ostvarivanje istinske komunikacije sa sobom, s drugim, sa svijetom i s Bogom. U vezi s time treba također reći da se pitanje "rasterećenja" učenika ne rješava mehaničkom redukcijom nastavnih sati. Za to je "rasterećivanje" mnogo važnija kvaliteta negoli kratkoća vremena provedenoga na vjeronaučnim susretima. Očito, mnogo bi više opterećivao učenike jedan sat vjeronauka tjedno, koji bi se uglavnom sastojao u nastojanju da se usvoje i provjere programski sadržaji, negoli vjeronaučni susreti s dva sata tjedno, u kojima se učenici mogu doživjeti kao osobe pozvane na istinsku komunikaciju i na osobno traganje za odgovorima na duboka ljudska i vjernička pitanja.³⁵

starstva prosvjete i kulture već od početka njegova uvođenja, osobito u već spomenutom dokumentu *Upute o nastavi školskog vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi* od 7. srpnja 1992.

33 To je zagarantirano dvama već spomenutim dokumentima Ministarstva (od 20. lipnja 1991. i od 7. srpnja 1992) te dokumentom *Dodatno pojašnjenje o uvođenju vjeronauka kao izbornog predmeta u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj* od 2. rujna 1991. (kl. ozn.: 602-01/91-01-46; ur. broj: 532-02/9-91-03).

34 Usp. novi *Plan i program*..., Temeljna polazišta, točka 7,3. - Usp. također uvodne napomene u II. dio novoga PP.

35 U posljednje se vrijeme, nakon uspostavljanja novoga vodstva u Ministarstvu prosvjete i športa, pitanju tjedne satnice školskoga vjeronauka pristupa u skladu s naravi našega sustava školskoga vjerskog odgoja i obrazovanja, kako je taj sustav koncipiran od početka njegova uvođenja u hrvatsko školstvo i kako je u redovitim prilikama stalno ostvarivan, tj. više se na razini Ministarstva ne dovodi u pitanje satnica s dva sata vjeronauka tjedno. To je došlo do izražaja u činjenici da je Ministarstvo 29. lipnja 1998, nakon postupka verifikacije novoga *Plana i programa katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, potvrdilo taj Plan i program kojim se određuje satnica vjeronauka od dva sata tjedno a koji je Hrvatska biskupska konferencija odobrila 14. listopada 1997.

Očekuje se da će pitanje satnice vjeronauka s dva sata tjedno u osnovnoj i srednjoj školi uskoro biti riješeno i na najvišoj razini hrvatske Vlade posebnim *Ugovorom o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama* između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije. Taj bi Ugovor trebao uskoro biti potpisan, a njegovim se Prijedlogom izričito regulira to pitanje o kojemu je postignuta suglasnost između Hrvatske biskupske konferencije i mjerodavnih predstavnika hrvatske Vlade.

Spomenutim se službenim dokumentima Ministarstva iz 1991. i 1992. godine te novim Planom i programom katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi iz 1997/1998. godine ipak određuje da se, "ako u nekim školama još uvijek ne postoje uvjeti za uvođenje dva sata vjeronauka tjedno, npr. zbog nedostatka kvalificiranoga kadra, nastava vjeronauka privremeno može izvoditi jedan sat tjedno".³⁶ Međutim, u novom se Planu i programu posebno ističe da valja imati na umu kako je riječ o iznimci koja se može tolerirati dok se ne uspostave potrebni kadrovski uvjeti za vjeronauk s dva sata tjedno.³⁷

Naravno, u takvim će iznimnim prilikama vjeroučitelji, "u dogovoru sa spomenutim ovlaštenim predstavnicima nadležnih vlasti i uz njihovo odobrenje, izraditi izvedbeni plan i program za vjeronauk s jednim satom tjedno".³⁸ Da bi se vjeroučiteljima olakšala izradba izvedbenoga plana i programa za takve iznimne prilike, u novom su PP posebno označene (zvjezdicom) neke nastavne jedinice "koje bi se mogle reducirati, ali tako da se one integriraju (djelomično ili potpuno) u neke druge nastavne jedinice ili u župnu katehezu".³⁹

2.8. Nastava se vjeronauka organizira po razrednim odjelima ako u vjeronaučnoj skupini ima najmanje sedam učenika, a iz nimno se, uz suglasnost Ministarstva, može organizirati i za manji broj učenika

U koncipiranju i izgradnji sustava školskoga vjerskog odgoja i obrazovanja - i prije i tijekom njegova postupnoga ugrađivanja u hrvatsko školstvo - toj se odredbi posvećuje osobita pozornost, imajući posebno pred očima važnost poštivanja pripadnika manjinskih vjerskih zajednica, kojih u Hrvatskoj ima znatan broj, a među koje u nekim dijelovima Hrvatske treba ubrojiti i pripadnike Katoličke crkve. Ta je odredba također važna za sredine u Hrvatskoj s katoličkom većinom, u kojima u pojedinim razredima ima jedan ili više razrednih odjela, ali zbog malenog broja djece ili zbog nedovoljno velikog broja onih koji odabiru vjeronauk ne bi bilo moguće formirati velike vjeronaučne skupine po razredima.⁴⁰

U vezi s time valja također reći da se pri izradbi koncepcije školskoga vjeronauka i pri njegovu postupnom uvođenju u hrvatski odgojno-obrazovni sustav u osnovnim i srednjim školama, vodila osobita briga o tome da ta koncepcija i njezino ostvarivanje u konkretnoj nastavnoj praksi, s jedne strane, što više bude u skladu s ponajboljim rješenjima u drugim demokratskim zemljama, te, s druge strane, da što više bude u skladu s našim povijesno-tradicijskim i sadašnjim društveno-kulturnim, općereligijskim i crkvenim specifičnostima. Tako se, vodeći brigu o tome da svi hrvatski građani imaju načelno i stvarno ista prava s obzirom na mogućnost organiziranja školskoga vjerskog odgoja i obrazovanja, među ostalim, nastojalo što djelotvornije pridoniti

36 *Novi Plan i program...*, Temeljna polazišta, točka 7.3. - Usp. također uvodne napomene u II. dio novoga PP.

37 Usp. *ibidem*. - U Temeljnim polazištima novoga PP, na istom se mjestu o prosudbi je li doista riječ o takvoj iznimci precizira: "O tome će, na prijedlog ravnatelja i župnika ili dekana, donijeti sud ovlaštene predstavnici mjerodavnih crkvenih i školskih vlasti na biskupijskoj i županijskoj razini te, ako je prijeko potrebno, uz pomoć najviših crkvenih i državnih vlasti na razini Hrvatske biskupske konferencije i Ministarstva prosvjete i športa RH".

Očito, jedan od opravdanih razloga da se u nekim situacijama u školi još uvijek organizira vjeronauk s jednim satom tjedno može biti potreba za uspostavljanjem odnosno održavanjem dobre "ravnoteže" između školskoga vjeronauka i župne kateheze. Tako je posve razumljivo i opravdano ako vodstvo župne zajednice, u dogovoru s odgovarajućim predstavnicima crkvene i državne prosvjetne vlasti, odluči da se, dok se na zadovoljavajući način ne riješe kadrovska pitanja, jedan sat vjeronauka održava u školi, a jedan sat kateheze u župnoj zajednici. Pritom, naravno, valja imati na umu da je tu riječ, osobito zbog nedostatka kvalificiranoga kadra, o postupnom uvođenju vjeronauka u školu (privremeno s jednim a zatim s dva sata tjedno), a ne o iznimnom održavanju jednoga sata školskoga vjeronauka u školi, a jednoga u crkvenim prostorijama (o tome će posebno biti riječi pod podnaslovom-tezom br. 2.9).

38 Uvodne napomene u II. dio novoga PP.

39 *Ibidem*.

40 Usp. *novi Plan i program...*, Temeljna polazišta, točka 7.4. - Usp. također spomenute dokumente o vjeronauku u školi Ministarstva prosvjete i kulture iz 1991. i 1992.

jeti tome da takva prava mogu imati i svi građani drugih zemalja, posebno onih post-komunističkih u kojima živi i djeluje Crkva u Hrvata.

U ovom kontekstu treba također naglasiti, kako je to učinjeno i u novome PP, da broj učenika u vjeronaučnom razrednom odjelu ne smije biti veći od broja propisanoga školskim standardom za razredne odjele općenito.⁴¹

2.9. Školski vjeronauk u načelu treba održavati u školskim prostorijama, a iznimno se može održavati i u crkvenim i drugim prostorijama

Tijekom postupnoga uvođenja vjeronauka u školu, zahtjevi konkretnih situacija u pojedinim školama i pojedinim vjerničkim zajednicama potaknuli su mjerodavne predstavnike crkvene i državne vlasti da predlože i službenim dokumentima pravno osiguraju iznimne postupke s obzirom na mjesto održavanja školskoga vjeronauka, kako je precizirano odredbom o kojoj je riječ.⁴²

Naravno, vjeroučitelji su dužni u tim iznimnim slučajevima držati se propisanoga nastavnoga plana i programa školskoga vjeronauka. Isto su tako dužni unositi u službenu školsku dokumentaciju sve potrebne podatke o nastavi vjeronauka, koja se iznimno ostvaruje izvan školskih prostorija. O tome da se ta nastava ostvaruje u skladu s nastavnim planom i programom, brigu vode ravnatelj i prosvjetno-pedagoška služba nadležne škole, te predstavnici nadležnih instanci crkvene vlasti.⁴³

Tijekom proteklih sedam godina od uvođenja vjeronauka u školu, u nekim su sredinama predstavnici mjerodavne crkvene i državne vlasti bili prosudili da takav iznimni postupak, osobito zbog kadrovskih i prostornih teškoća, treba vrlo često primjenjivati. Neki su čak u takvim sredinama prosudili, u skladu s duhom odredbe o takvu iznimnom postupku i u skladu s potrebom što veće povezanosti između školskoga vjeronauka i života u vjerničkoj zajednici, da je u "prijelaznom razdoblju" vrlo prikladno imati jedan sat vjeronauka u školi a jedan sat u crkvenim prostorijama.⁴⁴

2.10. Plan i program te vjeronaučne udžbenike i ostala nastavna pomagala za vjeronauk u školi, kojima je potrebno službeno odobrenje, odobrava Hrvatska biskupska konferencija, a verificira ih i potvrđuje Ministarstvo prosvjete i športa

To proizlazi iz naravi katoličkoga vjerskoga odgoja i obrazovanja u hrvatskom školskom sustavu, kako je od početka koncipiran i kako je postupno sve preciznije definiran službenim državnopravnim i crkvenopravnim dokumentima.

Početkom 1991. Ministarstvo prosvjete i kulture zatražilo je od vodstva Katoličke

41 Usp. *ibidem*. Nažalost, valja primijetiti da se u proteklih sedam godina iskustva s vjeronaukom u školi u znatnom broju slučajeva nije vodila dostatna briga o poštivanju toga zahtjeva. Istina, u nekim je slučajevima, osobito zbog ratnih posljedica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini ili zbog nedostatka kvalificiranoga vjeroučiteljskoga kadra, bilo gotovo neizbježno da u pojedinim vjeronaučnim skupinama bude ne samo preko 30 nego i preko 40 učenika, ali je bilo slučajeva, a čini se da ih još uvijek ima, u kojima se nepoštivanje odredbe o kojoj je riječ ne može nikako opravdati.

42 Već se je na samom početku uvođenja vjeronauka u školu pokazalo prijeko potrebnim službenim dokumentom Ministarstva precizirati tu odredbu: v. *Dodatno pojašnjenje o uvođenju vjeronauka kao izbornoga predmeta u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj* od 2. rujna 1991, t. 2. - Ta se odredba također nalazi i u sljedećem dokumentu Ministarstva od 7. srpnja 1992: *Upute o nastavi školskog vjeronauka...*, t. 4. - Najnovija formulacija te odredbe nalazi se u novom *Planu i programu...*, Temeljna polazišta, t. 7,5 (dakle, u službenom dokumentu iza kojega svojim autoritetom stoje Hrvatska biskupska konferencija i Ministarstvo prosvjete i športa RH).

43 Usp. *ibidem*.

44 Riječ je osobito o "riječkom modelu" koji se, nakon sedmogodišnjega "prijelaznoga razdoblja", tako modificira da biva posve jasno kako je riječ o školskom vjeronauku i u onim slučajevima kada postoje opravdani razlozi da se jedan sat tjedno održava u školi a jedan u crkvenim prostorijama. Naravno, pritom ne treba zaboraviti da između školskoga vjeronauka i župne kateheze, osobito u našim specifičnim prilikama, postoje znatne razlike, ali i bitne dodirne točke. Budući da se službenim dokumentom Ministarstva prosvjete i športa RH od 27. srpnja 1998 (klasa: 602-03/98-01/354; ur. broj: 532/1-98-2) ponovno produljuje na dvije godine (tj. na šk. god. 1998/99. i 1999/2000) "prijelazno razdoblje za uvođenje vjeronauka kao izbornoga predmeta u javne osnovne i srednje škole te vjerskoga odgoja

crkve i ostalih vjerskih zajednica u Hrvatskoj "nacrt okvirnoga programa i opis stručnoga profila učitelja" za nastavu "vjerske pouke" koja bi se u osnovne i srednje škole trebala uvesti u novoj šk. godini 1991/92.⁴⁵ Nakon toga Biskupska konferencija hrvatskoga jezičnoga područja, na svom plenarnom zasjedanju u Zadru 11. travnja 1991, odobrila je Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi i Vjeronaučni program za srednje škole, te ih podastrla Ministarstvu na verifikaciju i potvrdu.⁴⁶

U lipnju iste godine Ministarstvo je izdalo dokument o uvođenju vjeronauka kao izbornoga predmeta u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, u kojemu se konstatira da Ministarstvo prihvaća i objavljuje "nastavne programe vjeronauka za učenike pripadnike pojedinih vjerskih zajednica (...) onako kako su ih predložile vjerske zajednice".⁴⁷

U novije vrijeme, pitanje izradbe, odobrenja, verifikacije i potvrde nastavnih planova i programa za vjeronauk u školi, te pitanje izradbe, odobrenja, verifikacije i potvrde vjeronaučnih školskih udžbenika i ostalih nastavnih pomagala za koje je potrebno službeno odobrenje, načelno je regulirano na najvišoj crkvenoj i državnoj razini Ugovorom između Svete stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture.⁴⁸

3. TEMELJNE ODREDNICE IDENTITETA I STATUSA VJEROUČITELJA NAZNAČENE U OBNOVLJENOM PLANU I PROGRAMU

U suvremenom kurikularnom pristupu izradbi nastavnih planova i programa, kako je već istaknuto, među njihove temeljne odrednice pripada i uvažavanje antropogenih uvjeta u ostvarivanju odgojno-obrazovnoga procesa. Zato se u novome Planu i programu katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi, osim situaciji vjeroučenika

široko tumačiti iznimni postupak o kojemu je riječ, pa čak i u smislu modificiranoga "riječkoga modela". To, drugim riječima, znači da će se u nekim sredinama, zbog spomenutih razloga, još uvijek moći održavati jedan sat školskoga vjeronauka u školi, a jedan u crkvenim prostorijama, ali se neće moći tolerirati da se jedan sat vjeronauka u školi i jedan sat župne kateheze sadržajno-programski i financijski tretiraju kao dva sata školskoga vjeronauka. (Usp. u vezi s time podnaslov-tezu br. 2.7)

45 V. Dopis Ministarstva prosvjete i kulture RH od 24. siječnja 1991. (kl.: 602-01/91-01-46; broj: 532-02/9-91-01). - Taj će dopis također biti objavljen u Dodatku spomenute knjige u kojoj će biti objavljen novi PP.

46 *Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi te Vjeronaučni program za srednje škole* objavljeni su, zajedno s planovima i programima ostalih vjerskih zajednica, u spomenutom posebnom broširanom izdanju "Glasnika Ministarstva prosvjete i kulture RH" u lipnju 1991.

47 Riječ je o već spomenutom dokumentu *Upute o uvođenju vjeronauka kao izbornoga predmeta u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj* od 20. lipnja 1991, koji je objavljen kao "Uvodna napomena" u posebno izdanje *Glasnika* Ministarstva, u kojemu su objavljeni nastavni planovi i programi za vjeronauk u školi.

48 U čl. 6, st. 1, toga Ugovora određuje se: "Programe i sadržaje nastave katoličkoga vjeronauka u školama bilo koje vrste i stupnja, te udžbenike i didaktičku građu, sastavlja Hrvatska biskupska konferencija koja ih podastire nadležnim tijelima Republike Hrvatske radi njihova uvođenja u školske programe".

U skladu s naravi posla pri izradbi nastavnih planova i programa i odgovarajućih školskih udžbenika te u skladu s naravi odgovornosti što ih imaju mjerodavne crkvene i državne vlasti pri njihovom uvođenju u školski odgojno-obrazovni sustav, i uvažavajući dosadašnju sedmogodišnju praksu u tom pogledu, čini se da na izvedbenoj razini navedenu načelnu odredbu Ugovora treba ovako razumjeti: Hrvatska biskupska konferencija brine se za izradbu vjeronaučnih nastavnih planova i programa (npr. preko posebnih povjerenstava i radnih skupina) i za izradbu vjeronaučnih udžbenika (npr. preko autorskih timova ili pojedinačnih autora), te ih odobrava i podastire Ministarstvu prosvjete i športa RH na verifikaciju i potvrdu.

Najnovija praktična potvrda ispravnosti tumačenja navedene odredbe iz čl. 6, st. 1, Ugovora između Svete stolice i Republike Hrvatske, jest postupak izradbe, odobrenja, verifikacije i potvrde novoga Plana i programa katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi. Za njegovu se izradbu, naime, pobrinula Hrvatska biskupska konferencija povjerivši tu izradbu posebnoj Radnoj skupini, sa zahtjevom da se uvažavaju sve primjedbe i sugestije imenovanih recenzenata koji su ocijenili prispjele radove onih koji su se, na raspisani natječaj odnosno na poziv na suradnju, prijavili da žele sudjelovati u izradbi Plana i programa. Pošto je Radna skupina izradila Prijedlog Plana i programa, hrvatski su ga biskupi uz pomoć svojih

u javne predškolske ustanove u Republici Hrvatskoj", vjerojatno će u nekim sredinama još biti potrebno razmjerno često primjenjivati i dosta

pojedinih razreda⁴⁹, osobita pozornost posvećuje profesionalnom, općeljudskom i duhovno-vjerničkom identitetu i statusu vjeroučitelja u osnovnoj školi u našim prilikama.⁵⁰

U Temeljnim se polazištima novoga PP u vezi s time najprije podsjeća na činjenicu da se u vrijeme rasprava o uvođenju vjeronauka u školu (1990/1991) došlo do suglasnosti o tome da nije u prvom redu riječ o pitanju *da li* vjeronauk uvesti u školu, nego je ponajprije riječ o dvama međusobno bitno povezanim pitanjima: *kakav vjeronauk uvesti u školu i kakav je vjeroučitelj* potreban za "kvalitetno ostvarivanje suvremeno i kvalitetno koncipiranoga vjerskog odgoja i obrazovanja u školi, ponuđenoga na slobodan izbor onima koji to žele."⁵¹

Katolička je crkva stoga, među ostalim, posljednjih godina osobitu brigu posvetila redovitom školovanju i doškolovanju te stručnom usavršavanju *kvalificiranih vjeroučitelja*, pridonoseći tako oblikovanju njihova što adekvatnijega identiteta i statusa u profesionalnom, općeljudskom i duhovno-vjerničkom pogledu. Jedan od znakova te brige jest i razmjerno detaljna naznaka temeljnih odrednica toga identiteta i statusa katoličkih vjeroučitelja u novome Planu i programu katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi, kao službenom dokumentu Hrvatske biskupske konferencije i Ministarstva prosvjete i športa RH.⁵²

3.1. O profesionalnom identitetu i statusu vjeroučitelja u osnovnoj školi

Na navedenom se mjestu u novome PP najprije podsjeća, pozivajući se na Ugovor između Svete stolice i Republike Hrvatske (čl. 1, st. 1; čl. 3, st. 1 i 3), na činjenicu da je vjeroučitelj "po svojim pravima i obvezama ravnopravan sa svim ostalim nastavnicima koji izvode nastavu iz redovnih predmeta u školi".⁵³

Zatim se naglašava, upućujući također na spomenuti Ugovor (čl. 3 i 7), da nastavu katoličkoga vjeronauka "izvode kvalificirani vjeroučitelji koji su po sudu crkvene vlasti prikladni za to", o čemu svjedoči isprava "o kanonskom mandatu (*missio ca-*

nonica) koju je izdao dijecezanski biskup", te koji "zadovoljavaju odgovarajuće odredbe zakonodavstva Republike Hrvatske".⁵⁴

Potom slijede precizne odredbe o tome koje stručne obrazovne naslove odnosno koje isprave, stečene na nekom od crkvenih učilišta, moraju imati vjeroučitelji za izvođenje nastave katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi. - U tom su smislu najprije spomenuti "diplomirani kateheta odnosno vjeroučitelj kojemu je, na temelju rješenja mjerodavnih crkvenih i državnih instanci, priznata ekvivalentna stručna sprema (VII/1) iz religiozne pedagogije i katehetike", te "diplomirani teolog odnosno vjeroučitelj kojemu je (...) priznata ekvivalentna visoka stručna sprema... iz teologije".⁵⁵ - Nakon toga se naznačuje da u svim razredima osnovne škole može izvoditi nastavu vjeronauka i kateheta (vjeroučitelj) koji ima diplomu ili ekvivalentnu ispravu o višoj stručnoj spreml (VI/1) iz religiozne pedagogije i katehetike, te da u razrednoj nastavi (u prva četiri razreda osnovne škole) nastava

stručnjaka proučili te su ga, uz stanovite preinake, odobrili na plenarnom zasjedanju HBK u listopadu 1997. Odobreni Plan i program HBK je potom podastrla Ministarstvu prosvjete i športa RH na verifikaciju i potvrdu, što je Ministarstvo i učinilo u lipnju 1998.

49 Naznake te situacije nalaze se na početku programa za svaki od osam razreda osnovne škole u III. dijelu novoga PP.

50 Usp. novi PP, Temeljna polazišta, t. 15. O stručnim, općeljudskim i duhovno-vjerničkim kvalitetama katehete odnosno vjeroučitelja, v. osobito u ovim crkvenim dokumentima: CD 14; OT 20; DCG (1971) 108-115; CT 6, 16 i 62-66; RNE 63 i 73; DGC (1997) 233-252.

O tim kvalitetama v. također J. BARIČEVIĆ, *Aktualna pitanja nastave vjeronauka u osnovnoj školi*, u: "Život i škola" 41(1992)2, 177-200 (posebno str. 187-189); J. BALOBAN, *Duhovno-vjernički identitet vjeroučitelja*, u: "Kateheza" 14(1992)1, 10-23.

51 *Ibidem*.

52 Te se odrednice donose vrlo nijansirano u jedanaest podtočaka u točki 15 Temeljnih polazišta ovoga PP, od kojih se deset odnosi na profesionalni (stručni) identitet i status vjeroučitelja, a jedna se podtočka, ali vrlo razrađena u više daljnjih podtočaka, odnosi na njegov općeljudski i duhovno-vjernički identitet.

53 Temeljna polazišta novoga PP, t. 15,1.

54 Temeljna polazišta..., t. 15,2-3.

55 Temeljna polazišta..., t. 15, 4, a-b.

vu vjeronauka može izvoditi i kateheta (vjeroučitelj) koji ima diplomu ili ekvivalentnu ispravu o srednjoj stručnoj spremi (IV) iz religiozne pedagogije i katehetike, ali uz uvjet da je svoje katehetsko školovanje završio prije 1991, tj. prije ponovnog uvođenja vjeronauka u hrvatski školski sustav.⁵⁶

Dalje se precizira da je, osim odgovarajuće službene isprave o postignuću propisanih stručnih obrazovnih naslova, "pri traženju mandata te pri zapošljavanju za izvođenje nastave vjeronauka u osnovnoj školi potrebno nadležnim crkvenim i školskim vlastima predložiti službeni dokument mjerodavnog crkvenog učilišta, iz kojega je vidljivo da kandidat posjeduje dostatnu teološko-katehetsku, psihološko-pedagošku i didaktičko-metodičku spremu za odgojno-obrazovni rad u školi".⁵⁷

U vezi s odredbama o stručnim naslovima odnosno o službenim ispravama koje svjedoče o vjeroučiteljevoj stručnoj spremi i koje on mora imati, ipak se u konkretnoj praksi, u nekim posebnim situacijama, postavlja pitanje može li mjerodavna crkvena vlast povjeriti izvođenje nastave vjeronauka u osnovnoj školi nekome tko nema odgovarajućih uvjeta koji se traže prema navedenim odredbama. Čini se da na to pitanje, bar u daljnje dvije godine "prijelaznog razdoblja" (do završetka šk. god. 1999/2000), treba pozitivno odgovoriti, ali uz ove uvjete: da je doista riječ o iznimnoj situaciji u kojoj nije moguće na zadovoljavajući način riješiti slučaj prema navedenim odredbama, te da je riječ o osobi za koju se, odgovarajućom stručnom provjerom, može utvrditi da je dostatno osposobljena za izvođenje nastave vjeronauka u osnovnoj školi, s preciznom naznakom razreda u kojima može raditi kao vjeroučitelj.⁵⁸

Stručne obveze vjeroučitelja, koje se tiču poštivanja crkvenih i državnih zakona i odredaba o katoličkom školskom vjeronauka u sklopu hrvatskoga školskoga odgojno-obrazovnog sustava, naznačuju se u Temeljnim polazištima na istome mjestu u daljnje dvije podtočke.⁵⁹ - S obzirom na poštivanje crkvenih zakona i odredaba posebno se, među ostalim, naglašava da su

vjeroučitelji u svome konkretnom vjeronaučnom radu dužni "držati se službenoga Plana i programa te službenih vjeronaučnih udžbenika, odobrenih od Hrvatske biskupске konferencije i potvrđenih od Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske", imajući, dakako, istodobno na umu razinu obvezatnosti Plana i programa te njegovu orijentacijsku razinu.⁶⁰ - S obzirom pak na poštivanje odredaba državnoga zakonodavstva, koje se tiču školskoga odgoja i obrazovanja, izričito se precizira da su vjeroučitelji dužni obdržavati "osobito one koje se tiču organizacijsko-tehničke, školsko-pedagoške i opće didaktičko-metodičke strane ostvarivanja nastave školskoga vjeronauka".⁶¹

56 Usp. Temeljna polazišta..., t.15, 4,c-d.

57 Temeljna polazišta..., t. 15,5. - Kako je naznačeno u bilješki uz navedeno mjesto, ta se odredba temelji na ovim crkvenim dokumentima: *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 804, § 2; CD 14; OT 20; DCG (1971) 108-115; RNE 63 i 73; DGC (1997) 233-252.

58 Takav pozitivan odgovor na pitanje o kojemu riječ, u skladu je s odredbom službenoga dokumenta Ministarstva prosvjete i kulture RH *Upute o uvođenju vjeronauka...* od 20. lipnja 1991, kojom se precizira da "iznimno, u sadašnjem prijelaznom vremenu, nastavu vjeronauka mogu izvoditi i vjeroučitelji koji nemaju naprijed navedenu stručnu spremu, ali imaju dokument o izvršenoj verifikaciji dostatne osposobljenosti za izvođenje nastave vjerskog odgoja i obrazovanja u školi, koji su izdale nadležne vlasti vjerske zajednice." - Odredba istoga sadržaja nalazi se i u dokumentu Ministarstva *Upute o nastavi školskog vjeronauka...* od 7. srpnja 1992 (t. 5). - Takav se odgovor isto tako nameće i iz naravi stvari, jer život jednostavno nameće da se u iznimnim situacijama učini ono što je moguće, dakako, uz uvjet da je to što je moguće i dovoljno kvalitetno.

Naravno, ovdje nije riječ o apsolventima koji su završili odgovarajući studij i koji uredno dovršavaju svoje studijske obveze, jer se mogućnost njihova zapošljavanja rješava i na temelju drugih propisa, nego o onima koji, zbog opravdanih razloga, nisu mogli dovršiti svoje studijske obveze, ili onima koji, zbog životnih okolnosti, nemaju odgovarajućega studija.

59 Te se odredbe također naznačuju uz pozivanje na spomenuti Ugovor između Svete stolice i Republike Hrvatske (čl. 6 i 7).

60 Temeljna polazišta..., t. 15,6.

61 Temeljna polazišta..., t. 15,7. Čini se da u nekim školama, u vezi s obvezama vjeroučitelja s obzirom na poštivanje odredaba državnoga zakono-

Među najvažnija profesionalna prava i dužnosti vjeroučitelja pripada i njegovo adekvatno trajno stručno usavršavanje, za ostvarivanje kojega se moraju brinuti mjerodavne instance i osobe na odgovarajućim crkvenim i državnim razinama: "na razini škole te mjesnih crkvenih zajednica (župa, pastoralnih regija ili dekanata), na županijskim razinama te na (nad)biskupijskim razinama, na razini Ministarstva prosvjete i športa RH te na razini Hrvatske biskupske konferencije".⁶²

U daljnja profesionalna prava i dužnosti vjeroučitelja pripada i "njihovo redovito stručno vrednovanje kojemu je glavna svrha motiviranje vjeroučitelja u njihovu trajnom stručnom usavršavanju i napredovanju, što uvelike pridonosi njihovoj osobnoj, profesionalnoj i statusnoj afirmaciji".⁶³

Profesionalni će se identitet i status vjeroučitelja u mnogom pogledu precizirati i cjelovitije afirmirati također nakon uspostave postupaka njihova polaganja stručnoga ispita te njihova napredovanja u mentorsku i savjetničku službu, o kojim se postupcima dalje donose načelne odredbe u istoj točki Temeljnih polazišta.⁶⁴

3.2. O općeljudskom i duhovno-vjerničkom identitetu vjeroučitelja u školi

Budući da je zapravo nemoguće u strogom smislu razdvojiti općeljudske i duhovno-vjerničke aspekte vjeroučiteljeva identiteta, u Temeljnim se polazištima naznake o njima donose zajedno, iako iz konteksta biva očitim da je u nekim dijelovima teksta težišna riječ o općeljudskim, a u nekima o duhovno-vjerničkim vjeroučiteljevim kvalitetama.⁶⁵

S obzirom na pretežno općeljudske vjeroučiteljeve kvalitete, najprije se naglašava

davstva u pitanjima o kojima je riječ, ponekad dolazi do stanovitih nesporazuma odnosno zabuna, pa možda i do nedovoljnoga očitovanja brige da se u tom pogledu pravilno razgraniče prava i obveze između vjeroučitelja i ravnatelja odnosno prosvjetno-pedagoške službe. Tako se, primjerice, ne može jednostavno reći da se kompetencije vjeroučitelja odnose samo na programske sadržaje vjeronauka a kompetencije ravnatelja i pedagoške službe na njegovu didaktičko-metodičku

stranu, jer se specifičnost svakoga nastavnoga predmeta, pa onda i vjeronauka, sastoji u specifičnosti svih "didaktičko-metodičkih varijabli" koje treba promatrati i konkretno ostvarivati u unutarnjoj neraskidivoj povezanosti. Stoga valja reći da je vjeroučitelj odgovoran i za ciljeve, i za sadržaje, i za metodičke pristupe, i za medije komuniciranja, i za vrednovanje u konkretnom ostvarivanju vjeronauka u školi, jer se u svim tim bitnim programskim aspektima sastoji specifičnost školskoga vjeronauka. Isto tako treba reći da su u stanovitom smislu za sve te aspekte školskoga vjeronauka odgovorni ravnatelj i pedagoška služba, ali više u njihovim "vanjskim" očitovanjima, tj. ponajprije u organizacijsko-tehničkom te općem školsko-pedagoškom i općem didaktičko-metodičkom smislu.

62 Temeljna polazišta..., t. 15,8. U vezi s trajnom stručnom formacijom (edukacijom) vjeroučitelja, mnogo se na različitim razinama učinilo u proteklih sedam godina iskustva s vjeronaukom u školi. Međutim, u tom će pogledu biti potrebno učiniti još mnogo više, i to u još boljoj suradnji svih spomenutih razina te u još djelotvornijoj suradnji s našim crkvenim i drugim učilištima, kao i u suradnji s kompetentnim stručnim ekipama, centrima, pojedincima, i sl. To će biti moguće zahvaljujući, među ostalim, mnogo boljem kadrovskom, organizacijsko-tehničkom i materijalno-financijskom ekipiranju Nacionalnoga katehetskog ureda HBK, u najužoj suradnji s (nad)biskupijskim katehetskim uredima, koje je upravo u tijeku.

63 Temeljna polazišta..., t. 15,9. U pogledu sustavnoga i dovoljno stručnoga vrednovanja vjeroučitelja, u daljnjemu procesu uspostavljanja i usavršavanja cjelokupnoga sustava školskoga vjerskog odgoja i obrazovanja trebat će još mnogo više učiniti nego što se do sada učinilo. To će biti moguće osobito nakon uspostave dovoljno stručne savjetničke odnosno nadzorne službe za vjeronauk u školi, za što je potrebno što prije uspostaviti postupak napredovanja vjeroučitelja u savjetničku službu, na kojemu se upravo radi u Mješovitoj komisiji Nacionalnoga katehetskoga ureda HBK i Ministarstva prosvjete i športa RH. U vezi s promicanjem što kvalitetnijega i što kreativnijega vrednovanja vjeroučitelja, osobito u vezi s njihovim samovrednovanjem ("samoinspekcijom") i s njihovim uzajamnim vrednovanjem u međusobnoj profesionalnoj, duhovno-vjerničkoj i prijateljskoj povezanosti, v. u točki 14 Temeljnih polazišta.

64 Usp. Temeljna polazišta..., t. 15,10. U spomenutoj se Mješovitoj komisiji NKU HBK i Ministarstva radi ne samo na Pravilniku o napredovanju vjeroučitelja u savjetničku službu nego i na Pravilniku o njihovu polaganju stručnoga ispita te na Pravilniku o njihovu napredovanju u mentorsku službu. Predviđa se da bi ti pravilnici mogli biti doneseni do kraja 1998. godine. Također se predviđa da bi neki vjeroučitelji mogli pristupiti stručnome ispitu u drugoj polovici šk. god. 1998/99, a u to bi se vrijeme za stanovit broj vjeroučitelja već mogao pokrenuti i postupak napredovanja u mentorsku odnosno u savjetničku službu.

65 Usp. Temeljna polazišta..., t. 15,11,a-d.

da on treba biti “dostatno nadaren za uspostavljanje kvalitetne općeljudske i odgojno-obrazovne relacije odnosno komunikacije s vjeroučenicima”, budući da se “od vjeroučitelja očekuju, još više nego od drugih vjeroučitelja, dostatno razvijene *komunikacijske sposobnosti* u odnosu prema sebi i prema drugome”.⁶⁶

Kao jedna od daljnjih općeljudskih vjeroučiteljevih kvaliteta, bitno povezana s njegovim komunikacijskim sposobnostima, jest njegova *sposobnost uživanja u drugoga*, što znači da se od njega očekuje sposobnost takva uživanja u svoje vjeroučenike da svakoga od njih mogne upoznati i uvažavati u njegovoj jedinstvenosti i posebnosti: “s obzirom na dob i ostale životne okolnosti te s obzirom na njegove osobne specifičnosti (interese, doživljajne i intelektualne sposobnosti, predznanje, životna iskustva, vjersku kulturu i vjerničku zrelost, obiteljske i druge prilike u kojima živi, i dr.)”.⁶⁷

U skladu s upravo spomenutim vjeroučiteljevim kvalitetama, dalje se ističe da će vjeroučitelj posebno nastojati, i to ne samo prema vjeroučenicima nego i prema njihovim roditeljima i svima s kojima su životno povezani, “očitovali i trajno razvijati *sposobnost istinskoga slušanja drugoga* - u ozračju *povjerenja* i dobrohotnog *prihvatanja* te u ozračju *istine* i *slobode*”, što će mu “uvelike pomoći da doista pridonese pravoj *individualizaciji* nastave vjeronauka, odnosno *autentičnom* i *kreativnom* općeljudskom i vjerničkom *rastu* svojih vjeroučenika”.⁶⁸

U vezi s naznačenim općeljudskim i duhovno-vjerničkim kvalitetama vjeroučitelja, u Temeljnim se polazištima posebno podsjeća na to kako, u skladu sa suvremenim općedagoškim i teološko-katehetskim shvaćanjem, svaki odgoj i obrazovanje “treba teorijski promatrati i praktično ostvarivati kao jedinstveni stvaralački *komunikacijski čin* (*proces*), u kojemu su svi njegovi ‘*akteri*’ pozvani na doista *aktivno* i *stvaralačko sudjelovanje*: i odgojitelji (učitelji) i odgajnici (učenici), i to kao pojedinci, tj. kao jedinstvene i neponovljive osobe, i kao grupa odnosno zajednica”. Budući da to

posebno vrijedi za vjerski odgoj i obrazovanje, dalje se naglašava: “U *vjeronaučnim susretima*, dakle, *svi* su njihovi sudionici (i vjeroučitelji i vjeroučenici) *pozvani* da budu ‘*suautori*’ (‘*sustvaratelji*’) religioznoodgojnoga događanja: ponajprije kvalitetnim i kreativnim *slušanjem* i *primanjem riječi* (ljudske i Božje, u ‘vjernosti Bogu i čovjeku’) te *sustvaranjem* nove, osobne i zajedničke, autentične *ljudske* i *vjerničke riječi*.”⁶⁹

Konačno se, s obzirom na izrazito duhovno-vjerničke vjeroučiteljeve kvalitete, a koje su naravno u najužoj vezi s njegovim općeljudskim kvalitetama, posebno podsjeća na činjenicu kako iz naravi vjeroučiteljskoga zvanja “proizlazi da *vjera* bude njegovo temeljno *duhovno obzorje* i njegov *životni izbor*: i na razini spoznavanja, i na razini doživljavanja i na razini najdubljih stavova, i na razini djelovanja”. Sasvim na kraju, najbitnije se o vjeroučiteljevu općeljudskom i duhovno-vjerničkom identitetu iskazuje tvrdnjom: “*Vjeroučitelj* je zapravo pozvan da svojim djelovanjem te cjelokupnim stilom svoga komuniciranja i postojanja bude *svjedokom*, *pratiocem* i *sudionikom* na putu *trajnoga općeljudskog* i vjerničkog *sazrijevanja* svojih učenika.”⁷⁰

4. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Većini od nas, nazočnih na ovome skupu, bilo je darovano da smo tijekom proteklih godina, nekima čak i tijekom proteklih četvrt stoljeća, bili svjedocima i sudionicima poslijekoncilске evangelizacijsko-katehetske obnove u našoj Crkvi.

Postupno uvođenje katoličkoga vjerskoga odgoja i obrazovanja u hrvatski školski sustav proteklih sedam godina, jedna je od dionica prijedena obnoviteljskoga

66 Temeljna polazišta..., t. 15,11,a. Na istome se mjestu stoga napominje: “Dobar vjeroučitelj... može biti samo osoba koja voli svoj ‘posao’ odnosno svoj poziv (zvanje), tj. osoba koja voli svoje učenike i one s kojima su učenici životno povezani”.

67 Temeljna polazišta..., t. 15, 11,b.

68 Isto, t. 15,11,c.

69 Isto, bilješka 91.

70 Isto, t. 15,11,d.

puta, na kojemu se mnogo toga dogodilo.

Pred sedam godina, točnije u siječnju 1991, u Hrvatskoj je donesena odluka o uvođenju vjeronauka u osnovne i srednje škole. U travnju iste godine, na proljetnom zasjedanju Biskupske konferencije hrvatskoga jezičnog područja u Zadru, odobren je Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi, s napomenom da odmah treba "nastaviti s njegovom provjerom i doradbom te s izradbom njegove definitivne verzije." Počevši od nove školske godine 1991/92, postupno je uveden katolički vjeronauk u osnovne i srednje škole kao izborni predmet koji nakon izbora postaje obvezatnim. Sada, u šk. god. 1997/98, katolički je vjeronauk u Hrvatskoj upisalo više od od 85 % učenika osnovne škole, što znači bar oko 370 000 učenika, odnosno više od 90% učenika iz katoličkih obitelji (katoličkih, u pravom vjerničkom ili bar u kulturološko-duhovnom smislu). U osnovnoškolskom katoličkom vjeronauku sada je angažirano više od 2000 vjeroučitelja i vjeroučiteljica: više od 800 svećenika i redovnika, više od 400 redovnica, i više od 800 laikinja i laika. Na našim se visokim katoličkim učilištima za potencijalne vjeroučitelje u osnovnoj i srednjoj školi priprema više od 1000 kandidata. Naime, na visokim hrvatskim teološkim i katehetskim učilištima trenutno ima više od 1500 studenata i studentica, među kojima ima oko 25% svećeničkih kandidata, oko

4-5% redovnica te oko 70% laika; od tih 70% laika, studentica ima oko 70%, a studenata oko 30%.

Za nama je, dakle, sedam godina dragocjenoga iskustva s uspostavljanjem i izgradnjom novoga sustava katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u sklopu hrvatskoga školskoga sustava: sedam godina, tijekom kojih smo dobili konkretnije odgovore na mnoga važna pitanja koja se tiču ostvarivanja evangelizacijsko-katehetskoga poslanja u našim konkretnim prilikama, ali i sedam godina tijekom kojih su nam se s još izrazitijom oštrinom i s još neodgodivijom hitnošću postavila ista i neka nova pitanja u vezi s tim novim iskustvom.

Jesmo li, nakon tih sedam godina, spremni za temeljitu i hrabru "bilancu"? Odgovorio bih da za nju u mnogom pogledu vjerojatno još nismo posve spremni, ali je važno ne odustajati od ustrajnih pokušaja za takvo "polaganje računa".

Provjera i doradba Plana i programa katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi iz 1991, te izradba, odobrenje, verifikacija i potvrda novoga Plana i programa katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi iz 1997/1998, jedan je od izrazitijih aspekata "bilance" o dosadašnjem našem iskustvu s vjeronaukom u osnovnoj školi i jedno od temeljnih uporišta za trajno propitivanje toga iskustva i davanje odgovora na nova pitanja kojih u vremenu koje je pred nama neće nedostajati.